

Paris yaxınlığında "Xan" vadisi

Tamara Kışelova
(Tatınu XX ıekı. №12/III 2015)

Tarçımı etdi: İsmayıl Umıullı

Avropalılar onu "Baletin Çıngız xanı" və ya "Tatar qaplanı" adlandırdılar. Görkəmli rıqqas Rudolf Nureyev özündən sonra sırrı indiyədək açılmayan çoxlu müəmmalar qoyub gedib.

Məzar üzərində xalça

Hələ 23 yaşında ikən "dünyanın birinci rıqqası" adlandırılan, klassik baletin reformatoru Rudolf Nureyev (1938-1993) Paris yaxınlığında Sent-Jenevyev-de-Bua bələdiyyə qəbiristanlığı sahasında (1920-ci illərdən "Rus qəbiristanlığı" adlanır) dəfn olunmuşdur.

Görünür, elə həmin vaxtlarda Qrand-Operanın aparıcı rıssamlarından biri, rıqqasın dostu və həmkarı olan Etsio Fricerio məzarın kilim - əl işi olan ikitərəfli xalça şəklində tərtibatını təklif etmişdir.

Qədim çağlarda xalçaları vadi, yəni uzun yol yorğunluğundan sonra "istirahət yeri" adlandırdılar. Məzarlıq kontekstində dincəlmək ideyası yerinə düşür. Xalçanın ornamentində tatar Nureyevin öz doğum hüququ ilə aid olduğu Şərç ənənələri, sirləri və müdriqliyi vəhdət halındadır. Onun uzaq əcdadları köçürilər olub. Fasiləsiz yerdəyişmələr üzündən onlar öz məişətlerini özləri ilə mütləq yola götürdüləri xalça ilə bəzəyə bildilər.

Rudolf əcdadlarının ənənələrinə riayət edir və özünün qastrol baqajına mütləq sevdiyi xalçanı da əlavə edirdi.

Köçəri həyatı

Səhnə həyatının köçərilik obrazında (Nureyev isə hər il dünyanın bir çox ölkələrinin səhnələrində onlarca tamaşada yer alırdı) o, etibarlı bir örtüyə həmişə ehtiyac duyurdu. Lakin belə bir örtüyə yox idi və doğma ocağın hərərət duyğusunu ona xalça bəxş edirdi: klassik əllə toxunmuş qaydası yüzillər boyunca heç bir dəyişikliyə maruz qalmamışdır. Mahz xalçanın toxunuşu onun nadir keyfiyyəti ilə birlikdə Nureyevin tam mənada malik olduğu rifahdan və incə zövqdən xəbər verirdi.

Rudolf Xametoviç müsəlman idi. Ballidir ki, Allahın yaratdığı canlıların təsvirini yasaq edən islam sət, asketik yaşam qaydalarını diqtə edirdi. Şərç xalçalarının ornamentləri simvolların və abstraksiyanın özəl dili ilə danışıq, onlar üçün ölümdən sonra yeni həyat haqqında ki-taba çevrilir.

Rudolf Nureyevin məzarı

Ustadların qızıl əlləri

Etsio Fricerionun xalça ideyası təsadüfən yaranmamışdı – Nureyev qədim çağların bahalı və gözəl əşyalarının kolleksiyası idi. Etsio Fricerio tərəfindən icra edilən xalça-məzarüstü abidənin eskizi Nuriyevin kolleksiyasındakı sevdiyi Şərqi xalçalarından birinin naxışlarını təkrar edir.

Parisin rusdilli bələdçiləri belə bir əfsanə danışirlər ki, mozaik əsər az qala yerli incəsənət kollecinin bu işə yenidən başlamış sənətkarları tərəfindən icra edilib və xalça – kollektiv diplom işidir. Lakin bu mifdən başqa bir şey deyil.

Mazarüstü abidə 1996-cı ildə İtaliyanın Ravenna şəhərində “Akomena Srazio Mosaico” mozaika emalatxanasının texnologiyaları əsasında hazırlanmışdır. Xalçanın mozaikası six birləşdirilən detalların bitişmə yerləri sezilmədən xırda kvadrat formalı elementlərdən yaradılmışdır. Özü də mozaikanın səthi xovludur, elementlərin səviyyələri son dərəcə kəskinliklə dəyişir. Bu bədii üslub xalça teksturası təəssüratı yaradır.

Kiyev şəhərindəki Heydər Əliyev parkında “Şeyx Səfi” xalçası (XVI əsr) əsasında işlənmiş mozaika

O qədər böyük təəssürat oyadır ki, qəbiristanlığa baş çəkənlər əlləri ilə mozaik xalçaya toxunmaqdan özlərini saxlaya bilmir. Təəccüblənirlər ki, Parisdə tez-tez yağan yağışlardan xalça nə üçün islanmır. Yalnız əlləri ilə toxunandan sonra başa düşürlər ki, məzarın üzünə salınan əsl xalça deyildir.

Xalçaların arasında əlvan boyalı abidə

Rus qəbiristanlığında adı görünən məzarüstü xalçaların fonunda Nuriyevin əlvan boyalı məzarüstü abidəsi nə dərəcədə yerinə düşür?

Sent-Jenevyeve-de-Bua qəbiristanlığının gözəlliyini 6 may 1996-cı ildə pozan bu məzarüstü abidə öz-özlüyündə - balet dahisinin xatirəsinə əks etdirən yeganə, əlahiddə bir elementdir.

Elementlərinin zənginliyi və rəngarəngliyi ilə xalça biza sanki Nureyevin şəxsiyyətinin çoxtərəfli olmasını xatırladır. O bir çox sahələrdə - baletdə, səhna quruluşunda, geyim sahəsində, dram və boyakarlıq sənətində istedadlı idi.

Ekspertlər hesab edirlər ki, məzar abidəsi şəkildə təcəssüm olunan xalçanın texnikası örtülü mənaya malikdir: Nureyev həm səhnədə, həm də həyatda eyni dərəcədə istedadlı idi. Özüni evin zərif dəbdəbəsi ilə əhatə etməyə can atması Nureyevin səhnədə nümayiş etdirdiklərinin davamı idi. Məişətdə və səhnədə o, klassika və moderni ahangdar bir şəkildə uzlaşdırırdı. Böyük rəqqas həm də Grand-Operanın bədii rəhbəri idi.

Onun böyük həmkarı Vatslav Nijinskinin uyuduğu mötəbər Monmartr qəbiristanlığında dəfn edilmək imkanında olsa da, Nureyev öz vəkilinə Parisin 30 kilometrliyindəki sadə rus mühacir qəbiristanlığında yer seçməyi tapşırırmışdı.

Paradoksal şəxsiyyət

Xəsisliyi ilə əfsanələmiş olan Nureyev 1975-ci ildə istedadlı rəqqaslara yardım Fondu təsis etmişdi. O, keçmiş SSRİ ölkələrindən olan ümidverici ifaçıların Qərbdə bir il ərzində təqaüd ayırmaq qərarına gəlmişdi; bir şərtlə ki, artistlər sonra vətənlərinə qayıdacaq və öz ölkələrində rəqsin inkişafına yardımçı olacaqlar.

Sadə bir ailədə böyüyən Rudolf Xame-toviç elit daşınmaz əmlak əldə etməyə meyilli idi. Bəllidir ki, onun Nyu-Yorkda və Parisdə mənzilləri, London və Sen-Bartelemidə evləri, ABŞ-da rançosu və Aralıq dənizində Qalli adası vardı. Yeri gəlmişkən, “Kristis” hərəracı evi böyük rəqqasın əşyalarının hərəracını keçirəndə onun nimdaş ev ayaqqabısına başlanğıcda 40-

60 dollar qiymət qoyulsa da, sonda 9200 dollara satılmışdı. Onun nadir xalçalar əldə etmək həvəsi məlumdur. Bu xalçalar ona məxsus müklərin döşmələrini və divarlarını bəzəyirdi.

O belə adam idi

Sent-Jenevyeve-de-Buada təcəssümünü tapan mozaik xalça ideyasına qəbiristanlıqdan kənardə da tələbat duyulmuşdur.

Məsələn, 2013-cü ilin yazında Kiyevdə açılan Heydər Əliyev parkının bədii mərkəzi biza qədər gəlib çatmış olan Təbriz xalçalarının ən qədimlərindən biri (1539-cu il) sayılan Şeyx Səfi xalçasının (natural böyüklüyü 5,34 m x 10,51 m) mozaik surəti olmuşdur. Kiyevdəki xalça kompozisiyası boyunca axan su çoxyarıslı şalalaya çevrilir. “Şeyx Səfi” xalçasının orijinalı iki yüz ildən artıqdır ki, Londonda Viktoriya və Albert Muzeyində qorunub saxlanılır. Xalça Təhmasib şahın sifarişinə əsasən, Maqsud Kaşani tərəfindən Təbriz xalça emalatxanasında Ərdəbil məscidi üçün toxunmuşdur.

Təbriz xalçalarının Parisdəki məzarüstü abidə-xalça ilə qohumluğu var. İlk öncə rəng simvolları ilə. Eynilə üç başlıca boya: qırmızı, qızıl, mavi... Ənənəvi olaraq, klassik Təbriz xalçalarında qırmızı rəng gözəlliyin, mərdənəliyin, uğurun, qızılı - zənginliyin və hakimiyyətin, mavi - əzəmət və nəcabətin rəmzi olmuşdur. Həmin bu keyfiyyətlər, onun yaradıcılığını araşdıranların fikrincə, Rudolf Nureyevdə də vardı...